

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

A magyar irodalom kis-tükre. Irtá Beöthy Zsolt. Budapest. Athenaeum. 1896.

Jó Losonczi István szelleme megnyugvást érezhet, mikor az ő egykor annyit forgatott jóra való könyvének címét, a millenaris irodalom új terméke újítja fel. Külső alakja, kiállítás, »vázlatos« tartalmával együtt oly meglepően tetszetős, mint a halvány piros őszi kikirics, mely most egyszerre csak virágát mutatja, leveleit majd a jövő tavasszal hajtja ki. Hogy a jeles szerzőnek »bővebb elméleti kifejtésre, ereje is, ideje is legyen, a mint szeretné«: irodalomtörténetünk érdekében felette kívánatos.

Az alkalomszerűség hangján tartott előadások eme vázlatát mindazt egyesíti magában, a mit Beöthy alaposságától, erős nemzeti érzésétől, esztetikai tudásától, művészeti ízlésétől várni lehet. A képzőművészetek terére is beható tájékozottsága szólal meg a mű kezdetén, hol talán szokatlan, de nem idegen hangon mutat rá arra a Volga melléki puszták lovas alakjára, melynek mintája Munkácsy vagy Feszti Árpádja lehet. »Mindnyájunkban van egy csepp a Volgamenti lovas véréből« — mondja berekesztésül. Sajnálni lehet, hogy Kaulbach műve által is nem hagyta magát egy kissé inspiráltatni, hogy a hún mondakörről is érdemlegesebben nyilatkozott volna.

A művelődéstörténeti összekötő szálak sehol sem hiányoznak, de a régibb időkön kissé mégis gyors tempóban üget keresztül ez a lovasítottnak mondható irodalomtörténet. Még a legújabb kor felé közeledve is hijába keresünk egyet-egyét, a ki pedig annak idején emberül megülte a paripát is, pegazust is. Például Orczy Lőrinczet. Idébb, ha elengedjük is Aranyosrákosi Székely Sándort, talán szükséges lett volna megemlíteni Debreczeni Mártont.

Ha Lévay Józsefről csak annyi mondani valónk van itt, a hol »nemzeti irodalmunk fejlődésének, legfőképp *magyarságának* szempontjából« kívánunk szólni, hogy »érzésvilágának tiszta, jóleső derűjével és formaérzékének finom művészetével csatlakozik kortársaihoz:« attól lehet tartani, hogy ifjú esztetikusakaink egynémelyike, a kinek nincs ahhoz való festéke, hogy ily irodalmi körképet állítson elő, még nagyobb kedvet kap arra, hogy vásári ringlspielek kecskéin lovagoltatva mutogassa legmagyarabb költőinket. Pedig ez a lóról kecskére nyergelés még oly lóra termett alakoknak is ártana, mint Dugonics, Ágay stb.

A legeslegújabb kor, a mely az irodalomtörténetírásnak csak mesgyéjével határos, majdnem több figyelemben, előzékenységben részesül, mint a megelőzők nagyobb része. Míg amazoknál a válogató rendszer jókora arányokban érvényesül: itt »a rendkívüli lendületet vett sajtó« oly lovagjai közül is keresztül áll egy pár a soron, a kik még eddig nem annyira a volgamelléki puszták lovas alakját, mint inkább a gyenge lovasoknak, a nem rég elhalt b. Henneberg honvédlavastábornok által

emlegetni szokott típusát, a vármegye nőnemű tisztviselőjét juttatják az ember eszébe. Úgy hiszszük, hogy a szerző csak azért terjeszkedett ennyire, hogy azokat az igen megszívlelendő tanácsokat, figyelmeztetéseket intézhesse a meg nem nevezettekhez, a melyeket előadása közlé között.

Reméljük, hogy ez a Kis-Tükör is annyi kiadást fog érni, mint a régi Hármás és hogy már a legközelebbi pótolni fogja »a teljesség tekintetében mutatkozó fogyatkozásokat.«

Sz.

A kolozsvári nyomdászat története. Irta Ferenczi Zoltán, Kolozsvár, Ajtai K. Albert könyvnyomdája, 1896. Nagy 8-r. VIII. 118. lap.

Egyike azoknak a könyveknek, melyeket az ezredévi ünnepélyek sürgőldése hozott létre. A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara be akarta mutatni a kiállításon Kolozsvár nyomdászatának fejlődését történeti rendben. Ennek kapcsán felszólította Ferenczi Zoltán urat, a muzeumi és egyetemi könyvtár jeles igazgatóját, hogy írja meg a város nyomdászatának történetét. Bár rövid volt a rendelkezésre álló idő s az író keze a munka terjedelmére nézve is meg volt kötve, mind a mellett derekas munkát végzett s irodalmunk egy becses könyvvel gazdagodott. Minden esetre első oly monographia, mely egy város nyomdászatának fejlődését tárgyalja. Érdekeseen világlik ki belőle, hogy Kolozsvár nem újabb időben mesterségesen teremtett művelődési központ, hanem már régóta az, a maga erejéből. A könyv itt mindig becsben volt s a könyvnyomtatás annyira kedvező talajra talált, hogy 1711-ig itt jelent meg a legtöbb magyar nyelvű könyv, még pedig nem egyoldalú felekezeti szolgálatban, hanem az általános műveltség előmozdítására.

A munka három főrésze oszlik: I. A Heltai-nyomda időszaka, 1550—1660. II. A nyomdászat, mint műipar, 1669—1784. III. Hanyatlás és újraébredés, 1785—1896.

A könyvnyomtatás eredetére egy futó pillantást vetvén, megismeret az író Heltai Gáspár életével és munkásságával. Érdekeseen és tanulságosan rajzolja e rendkívül tevékeny és nagy hatású író és könyvnyomtató korszakos működését, a könyvnyomtatójából kikerült s eddig ismert összes művek felsorolásával és ismertetésével. Mert, fájdalom, mindeddig még csak egy részét, talán kisebb részét, ismerjük a Heltai műhelyéből kikerült könyveknek. Így 80 munkát sorol elő. Aztán a jezsuiták rövid életű (1581—1588) nyomdáját tárgyalván, visszatér a Heltai-nyomda későbbi sorsára, 1575—1660. Heltai Gáspár ugyanis 1574-ben meghalt, de nyomdája, bár nem egyszer cserélt gazdát, egészben Heltai családja egyik-másik tagjának kezében maradt, 1660-ig. Működése mindvégig élénk s valóban áldásos.

A második szakaszban a reformátusok nyomdájának felállítását s buzgó működését, 1669—1694, ismerteti. Így tér át Tóthfalusi Kiss Miklósról, az európai híru tudós nyomdászra. Meleg színekkel rajzolja életét, törekvéseit, keserű küzdelmeit s behatóan ismerteti korszakos működését. Aztán az özv. Lengyel Andrásné (1691—1703) kis nyomdájáról megemlékezvén, szól az unitáriusok 1696—1716. működött nyomdájáról. Visszatér a reformátusok nyomdájára, 1702—1784; majd

a református kollegiuméről, 1755—1785, s a jezsuitakéről, 1727—1774. szól.

A harmadik korszakot kénytelen az író rövidre fogni s vázlatosabban tárgyalni. De azért megismertet a jezsuiták nyomdájának sorsával (1774—1829), a ref. kollegium további működésével (1785—1896), Hochmeister és Barth nyomdáival (1790—1809), a r. kath. lyceum (1809—1883), a Pethe, Méhes, Ocsvai (1827—1849), a br. Wesselényi (1834—1835), a Gámán (1860), Magyary Mihály (1880—), a Kelet (1880—1882), Ajtai K. Albert (1882—), Mederschitzky (1884), Lehmann (1888), Burckhárdt és Gombos (1889—) nyomdájával.

Folyton gondot fordít az író a könyvnyomatók, művezetők életrajzára, a kor viszonyaira, úgy, hogy az egész becses művelődéstörténeti monographia. Kár hogy a térrel való kényszerű gazdálkodás miatt nem sorolhatott fel minden egyes megjelent s ismert munkát, mint a hogy pedig könyve elején kezdte. Vajha egy új, korlátatlan terjedelmű kiadásban erre is rá kerülhetne a sor! A könyvnek szerkezete is világos, áttekinthető s stílje szép, lendületes, magyaros és vonzó.

E mellett a kiállítás valóban művészi, mondhatni pazar, (számos érdekes képpel,) maga is nyilvánvaló tanúbizonysága a kolozsvári nyomdászati ipar fejlettségének. Dicsőségére válik Ajtai K. Albert nyomdájának, a ki igazi ambícióval s mondhatni áldozattal fáradozott kiállításán. A kereskedelmi és iparkamara s főleg annak buzgó titkára, Gámán Zsigmond, köszönetünkre érdemes, hogy e munka megjelenését eszközölte.

VERSÉNYI GYÖRGY.

Hibaigazítás. Mult számunk egyik közleményében (253. l.) Szilágyi Tönkő Márton régi debreczeni tanárról lévén szó, az van róla mondva, hogy a XVI. században élt s műve: »Philosophia ad usum scholarum applicata« 1572-ben jelent meg. Az adat az évszázadra vonatkozólag téves s a debreczeni iskola legutóbb megjelent történetének egy sajtóhibáján alapszik. Szilágyi Tönkő Márton 100 évvel később élt s e műve 1672-ben jelent meg.

